

HAL
open science

L'aso e l' òmi: una paradòxa de cronologia relativa en gascon

Patric Sauzet, Guylaine Brun-Trigaud

► **To cite this version:**

Patric Sauzet, Guylaine Brun-Trigaud. L'aso e l' òmi: una paradòxa de cronologia relativa en gascon. Xe Congrès de l'AIEO, Besièrs/Béziers, Jun 2011, Béziers (Besièrs), France. hal-02373034

HAL Id: hal-02373034

<https://hal.science/hal-02373034v1>

Submitted on 20 Nov 2019

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Patric SAUZET

Universitat de Tolosa 2 – Lo Miralh, CNRS CLLE-ERSS

Guyline BRUN-TRIGAUD Universitat de Niça, CNRS BCL

La lista dels traches caracteristics del gascon es variablament longa. La que prepausa Aitor Carrera que compta 22 traches es particularament rica (Carrera 2007). Totun, las formas del tipe *aso*, *òmi* per l'occitan comun *ase*, *òme* i cabon pas. I se poirián apondre, que son a pauc près exclusivament gasconas, e mai caracterizen pas tot l'espaci de Gasconha, coma plan de traches «gascons». Aquelas formas son fins ara mal explicadas. Joan Seguy escriviá (abans de publicar l'Atlas lingüistic de la Gasconha ça que la) que « *l'irritant problème du triple timbre i, e, u des anciennes pénultièmes atones du gascon n'est pas encore résolu* » (Seguy 1950: 87). Prepausam aici de derivar aquelas formas d'un fenomèn ben establít en gascon, la casuda de l'-*n* intervocalica. De reconéisser aquela relacion permet puèi de comprene la reparticion geografica diferenta dels dos tipus de formas (las formas en -*o* [u] coma *aso* e en -*i* [i] coma *òmi*) e de l'analisar coma la consequéncia d'un efiech de la difusion en ondadas del cambi lingüistic. Especificament, las airas de cada forma mòstran lo crosament d'una ondada d'origina occidentala que pòrta la casuda d'-*n* intervocalic amb d'ondadas d'origina orientala que pòrtan l'escafament de las vocalas finalas atònas. Sul pache, suggerirem per acabar que l'esquèma permet d'esclairar la preséncia en gascon oriental d'una zòna ont la nasala finala se realiza coronala e non pas velara ([p'an] per *pan* luòga de [p'aŋ] o [pã] dins lo demai de Gasconha).

1. Las formas estudiadas

Las formas estudiadas se caracterizan sincronicament coma de formas qu'an una finala en -*o* [u] o -*i* [i] dins una part de Gasconha e correspondon a de formas en -*e* de l'occitan comun. La TAULA 1 dona la lista exhaustiva de las qu'avèm pogudas relevar. Avèm completadas las donadas ja recensadas d'aquel tipe per una resseguida sistematica dels mots en -*o* e en -*i* contenguts dins la basa THESOC (Dalbera 1992). Ça que la, avèm pas conservadas las formas que relèvan clarament d'una altra explicacion ni las que al contrari son totalament escuras etimologicament. De fach se tròban de formas -*o* o -*i* en gascon que fan pas levar d'interrogacions particularas, coma *pibol*, *casco*, *macho*, *sapo...* o *òli*, *notari...* Aquelas formas son lèumens partejadas amb l'occitan comun (pas

sempre totun dins los cases de manlèus a l'espanhòl). Dins las doas varietats, recebon una explicacion ben establida (produch d'una sequénca -ULUM atòna per las formas en *-ol* [u] *píbol* < *PĪPULUM (per PŌPULUM), manlèu per de formas en *-o macho* [m'afju] 'muòl' < esp. *macho*, formacion supausada mièja sabenta per las formas en *-i* coma *òli*, *notari*.

occitan comun	forma gascona ¹	etimologia
<i>ase</i> n.m.	<i>aso</i> n.m.	< ASINUM
<i>calpre</i> n.m.	<i>carpo</i> n.m.	< CARPINUM
<i>casse</i> n.m.	<i>casso</i> n.m.	< CASSANUM
<i>fraisse</i> n.m.	<i>hrèisho</i> n.m.	< FRAXINUM
<i>pampre</i> , <i>pampe</i> (<i>pàmpol</i> ²) n.m.	<i>pampo</i> n.m. (a Bareja 'agafet de la laparassa' Massoure 2003: 88; tanben 'bèrsa' <i>heracleum pyrenaicum</i> Palay 1963)	< PAMPINUM
(<i>platana</i> n.f.)	<i>plado</i> (Rohlf 1970: 165) [<i>plato</i> 'nénuphar' Palay]	< PLATANUM
<i>rafe</i> n.m.	<i>rafo</i> , <i>arrafo</i> n.m.	< RAPHANUM
? <i>sesta</i> 'gousset de sac, de chemise' A ³	<i>sarço</i> n.m. 'carga, saquet per la farina' ("sàrsou" Arrens, "sàrsou" Palay 1963)	< *SARCINUM (cf. SARCINA) ⁴
<i>temple</i> n.m. 'esplech de teissier'	<i>tembo</i> n.m. 'tamborin, crivèl de pèl de pòrc' (Rohlf 1970: 165, Palay 1963; ALG mapa 302)	< TYMPANUM
<i>vèrme</i> n.m.	<i>vèrmo</i> n.m.	< *VERMINUM (autra refecion cf. VERMI)
<i>-am</i> (<i>aujam</i>)	<i>-amo</i> (<i>aujamo</i> , <i>heramo</i> ...) v. Dastròs, <i>Ela-ments</i> (Tèrra): 698 e <i>passim</i>)	< *AMINUM (?)

Taula 1. Lo tipe *aso*

1. Per « forma gascona » entendèm «forma gascona que s'aluènha de las formas occitanas comunas». De formas *ase*, *òme*... existisson dins de parlars gascons que son pas per aquò mens gascons que los autres.

2. I a dos fenomèns: la forma *pampo* < PAMPINUM en gascon e la forma *pàmpol* en occ. com. que remonta a una substitucion de suffix *PAMPULUM per PAMPINUM (v. Adams 1913: 243).

3. *sesta* [s'eso] poiriá èsser la notacion d'una realizacion de *serça*, feminizacion de *serce per *sarce* < SARCINUM (-*er*- per -*ar*- per ipercorreccion crosament amb CIRCULUM).

4. Malgrat la manca d'atestacion del mot per l'FEW que cita pas de produches populars de SARCINA qu'en Romanés e en Itàlia del sud (FEW 11, s.v. SARCINA).

occitan comun	forma gascona	etimologia
cf. <i>carnièira</i> , <i>carnilha</i> n.f. < *CARDINARIA, *CARDINICULA	<i>cardi</i> n.m. 'pèira cantonièira' (FEW "cardi Barèges")	< CARDINEM
<i>crime</i> n.m.	<i>crimi</i> n.m.	< *CRIMINEM
<i>gèrme</i> (<i>gèrm</i>) n.m.	<i>gèrmi</i> n.m.	< *GERMINEM
<i>fame</i> (<i>fam</i>) n.m.	<i>hami</i> n.f.	< *FAMINEM
<i>lende</i> n.m.	<i>leni</i> n.m.	< *LENDINEM
<i>òme</i> n.m.	<i>òmi</i>	< HÖMINEM
<i>orde</i> , <i>òrde</i> , <i>òrdre</i> n.m.	<i>ordi</i> , <i>òrdi</i>	< ORDINEM
<i>sem</i> (e <i>seme</i> ...) n.m.	<i>semi</i>	< *SEMINEM
<i>tèrme</i> n.m.	<i>tèrmi</i>	< *TERMINEM (lat. TERMEN, -INIS n. e TERMINUS, -I m.)
<i>nom</i> n.m.	<i>nomi</i>	< *NOMINEM
<i>vèrme</i> n.m.	<i>vèrmi</i>	< *VERMINEM (refeccion sus VERMINA <i>plurale</i> <i>tantum</i> , v. tanben <i>vèrmo</i>)
<i>vim</i> (e <i>vime</i>) n.m.	<i>vimi</i>	< *VIMINEM
<i>-am</i> (<i>aujām</i>)	<i>-ami</i> (<i>aujāmi</i> ...)	< -*AMINEM
<i>-um</i> (<i>fērūm</i>)	<i>-umi</i> (<i>herūmi</i> ...)	< -*UMINEM

Taula 2. Lo tipe òmi

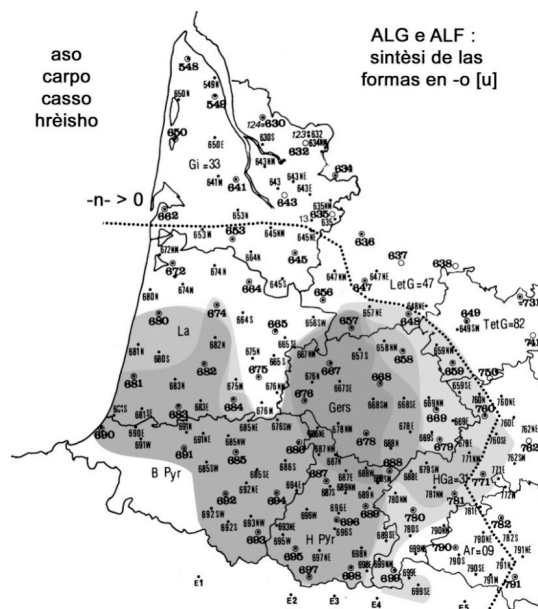
Las formas qu'estudiam e que son dins las TAULAS 1 e 2 an un equivalent occitan comun en *-e* o sens vocala finala. Avèm per avança apondudas qualques formas sens equivalent en occ. comun perque, coma se veirà, relèvan del meteis modèl d'explicacion.

De fach se remarca que las formas ont lo gascon se singulariza per son vocalisme final diferenciat remontan, o pòdon remontan, a de proparoxitons latins amb una *-n-* intervocalica dins la sequéncia pòstonica. Tanben se remarca que lo vocalisme gascon perlonga pro regularament la diferéncia entre los mots tematics ont *-INUM* dona *-o*, e los atematics ont *-INEM* dona *-i* mentre que l'occitan comun neutraliza los dos tipes (*ase* < ASINUM, *òme* < HOMINEM). Lo fach es notat en particular per Joseph Cremona dins son estudi del parlar de la val d'Aura (Cremona 1956:109). La confusion dels dos tipes en occitan comun

resulta simplement de la pèrdia de las vocalas finalas autras que -A en occitan: en sillaba pòstonica finala $-o < -\ddot{U} e -e < -\ddot{I}$, -E tomban indiferenciadament e avèm ASINUM → àsen, HOMINEM → òmen. Ça que la, -o e -i gascons pòdon pas representar simplement las vocalas mejanas finalas latinas que lo gascon coma tot l'occitan, e mai largament lo romanic central⁵, las escafa regularament. De latin LUPUM aquèl grop de lengas tiran : occ. *lop*, cat. *llop*, fr. *loup*, piem. *luf*, vs tosc. *lupo*, cast. *lobo*. Del latin MARE, l'occitan, gascon inclús, eirita *mar* (v. cat., piem., alprod. *mar*, fcés *mer*). L'iberoromanic a per aquesta vocala lo meteís tractament: cast. port. *mar*.

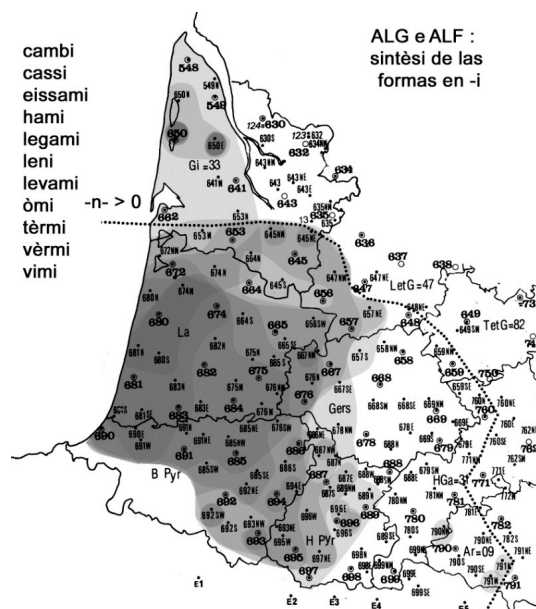
2. Vocala finala e -n- intervocalica

Los mots que presentan una aparenta conservacion excepcionala de la vocala finala mejana (istoricament mejana, que las formas modèrnas an una vocala nauta) s'acabavan en latin per una sequéncia ont cabiá una -N- intervocalica. Ara la casuda de l'-n- intervocalica es classicament retenguda coma un trach caracteristic del gascon (Luchoire 1877, Rohlfes 1970: 156, Bec 1970: 521, Chambon e Greub 2002, Carrera 2007: 30, Massoure 2012: 120...). Lo latin FARĪNAM dona lo gascon *haria* en fàcia de l'occitan comun *farina*. Sola la part nòrd del domeni gascon escapa al fenomèn. E tot bèl just l'airal de las formas gasconas del tipe *aso* e *òmi* es inclús dins l'airal de casuda d'-n- intervocalica, coma se vei dins las MAPAS 1 e 2 que donan la distribucion espaciala respectivament de las formas en -o e de las formas en -i cartografiadas dins l'ALF e l'ALG, en referéncia amb l'isoglòssa de la casuda d'-n-intervocalica (ALG 4: 2126).

Mapa 1. Distribucion geografica de las formas de tipe *aso*

5. Entendi per «romanico central» lo blòt central de la *Romania continua* : occitan, catalan, francés, alporodanian, galloitalian.

Mapa 2. Distribucion geografica de las formas de tipe òmi

La MAPA 1 dona l'airal cumulatiu de la preséncia de las formas en *-o*. Se vei que, globalament, las formas en *-o* estudiadas cabon dins la zòna ont *-n-* intervocalica tomba. Lo despassement oriental per qualques formas se pòt explicar per difusion segondària. La zòna dels mots en *-i*, coma se vei sus la MAPA 2, tanben cap globalament al dintre de l'isoglòsa de la casuda d'*n*, amb l'excepcion de formas en *-i* esporadicás al nòrd que devon relèvar siá tornarmai de difusions segondàrias, siá d'una altra explicacion que las formas estudiadas.

La casuda d'*-n-* intervocalica e la de las vocalas finalas son de procèsses fonologics qu'an vocacion a interagir dins la mesura que, quand desapareisson de vocalas finalas, una *-n* precedenta quita d'èsser intervocalica. La supression per una règla del contèxte ont una altra se pòt aplicar es çò que se sona «relacion privativa» o d'aleujament (fr. *relation privative*, anglés *bleeding relation*, v. Kenstowicz & Kisseberth 1979: 316⁶). Per tal que la relacion siá efectivament privativa cal que l'òrdre d'aplicacion o permeta e que la règla que destruisís un environament s'aplique abans la qu'es condicionada per aquel environament. Se parla « d'òrdre privatiu » o « aleujant » (*ordre privatif*, *bleeding order*). L'òrdre en question es un òrdre d'aplicacion quand se parla de règlas sincronicas, un òrdre temporal quand se parla de procèsses diacronics.

Lo gascon, almens dins sa zòna de contacte amb lo lengadocian, se caracteriza doblament: per la casudas de l'*-n-* intervocalica e per la conservacion de l'*-n* finala: gasc. *plen* [pl'ej], [pl'en], *plea* vs leng. *plen* [pl'e], *plena*. Curiosament sembla pas que las analisis del gascon ne tiren la conclusion pasmens aparentament logica que l'*-n-* se consèrva dins los cases qu'èra pas mai

6. La terminologia que Kenstowicz utiliza dins una perspectiva sincronica pòt sens cap de desaveni èsser aplicada a la diacronia.

intervocalica al moment que deviá tombar dins aquela posicion, coma explicitat dins la TAULA 3.

	PLĒNUM	PLĒNAM
MUT VOC	pleno	plena
$V_{[-bas]} \rightarrow \emptyset / \_ \#$	plen	NA
$n \rightarrow \emptyset / v \_ v$	NA	plea
	[pl'ɛŋ]	[pl'eo]

Taula 3. Casuda d'*n* intervocalica plen, plea f

La cronologia relativa çai subre es pas retenguda ni prepausada, almens coma ipotèsi, per doas rasons sembla. Primièr, perque lo gascon es sovent pres en compte a partir de sos parlars miègjornals (bearneses o bigordans) que fan tombar l'*n* tanben en finala (romanica et doncas possiblement intervocalica latina). Segond, perque s'instistís sus la qualitat lèumens velara de la consonanta nasala gascona quand es realizada. Aquela qualitat velara es atribuïda a la restitution d'una consonanta en fin de sillaba e de mot, a partir d'una vocala nasalizada.

Sembla totun pas desrasonable de prene al seriós una cronologia relativa e una derivacion que prepausarián una explicacion eleganta al tractament diferenciat de l'*n* intervocalica romanica dins una bona part del domeni gascon.

3. Una explicacion d'*aso* e *òmi*

Las analisis prepausadas fins ara de las formas del tipe *aso* o *òmi* constituïsson pas una explicacion unitària. Se pausa per las formas en *-i* una conservacion del timbre latin primitiu (Bouzet & Lalana 1937: 27) o una barradura segondària de la vocala finala (Ronjat 1930: 284). Per las formas en *-o* siá un fenomèn d'armonia vocalica ('azeno → 'azono → 'azo) (Bouzet & Lalana 1937), siá una substitucion lexicala (*FRAXULUM per *FRAXINUM, Ducamin & Pasquier 1898, Ronjat 1930: 248). Aquesta darrièra suposicion es ja mesa en dobte per Zauner 1899. La preséncia dins los etims de totas las formas citadas d'una *-n* intervocalica suggerís puslèu una explicacion per la cronologia relativa de la casuda d'*-n* intervocalica e dels procèssus de sincòpa o d'apocòpa.

	ASĪNUM	HŌMĪNEM	LŪPUM
MUT VOC	'azeno	'ɔmene	'lobo
$n \rightarrow \emptyset$	'azeo	'ɔmee	NA
DIF	'azew	'ɔmej	NA
$V_{[-bas]} \rightarrow \emptyset$	NA	NA	'lob
	['azu]	['ɔmi]	[l'up]

Taula 4. *aso*, *òmi*, *lop*

Jean-Louis Massoure, a la seguida de Joan Coromines, a ja prepausat d'establir una relacion entre la casuda de l'*-n-* intervocalic e la conservacion del timbre final pels mots en *-i* (Massoure 2012, Coromines 1937). Sa proposicion supausa que la casuda d'*-n-* es mai aboriva dins aqueste cas que dins lo cas general e que la primièira vocala en iat se dessillabiza. La sequéncia que ne resulta se resolv en [i]. Pren Jean-Louis Massoure l'exemple de la forma *ordi* :

	ORDINEM
MUT VOC	'ordene
n → Ø / v__v	'ordee
e → j / __v	'ordje
V _[-bas] → Ø / __#	'ordi
autres	['urdi]

Taula 5. *ordi* segon Massoure 2012

L'analisi de Jean-Louis Massoure fa dependre lo tipe de vocala finala conservada del timbre de la penultima. Sens altra estipulacion, se pòiriá esperar que ASINUM donèsse tanben *[azi] per l'intermediari de azeo₂ → azjo... Se pòt ben segur far l'ipotèsi de la formacion de diftongs creissants [je] e [jo] que puèi se resolvon respectivament en [i] e [u]. Es de mal definir a priori la natura exacta d'un objècte istoric non atestat, diftong creissant o descreissant. Dins l'ipotèsi Coromines-Massoure generalizada coma dins la qu'avançam, la formacion d'un diftong explica la conservacion d'una pòstonica quand las vocalas simples desapareisson.

Notem encara que l'ipotèsi del diftong creissant s'acomòda mal de las formas del tipe CASSANUM → *casso*, TYPANUM → *tembo*, ont la formacion d'un difton creissant qu'admetèm pausa al revenge pas cap de problèma.

Jean-Pierre Chambon dins FEW 25.149 discutís los abotiments galloroman-cis de ASĪNUM e pausa que l'évolution de -ĪNU en [-u] es regulara tanplan coma la -ĪNE en [-i]. Pausa pas ça que la de ligam explicit amb la casuda d'*-n-* intervocalica, se pòt al pus mai supausar que l'autor a un tal ligam a l'espertit quand solinha que « *ásou* est un type gascon ».

Una confirmacion independenta de la conservacion coma vocala d'un ancian diftong creissant pòstonic se pòt trobar dins lo mot *caco*. Aquel mot presenta de senses variables : 'paissièira, gorg, balma' (v. Palay s.v. *cácou*; tanben 'abric pels vedèls' en Bareja, Massoure 2003: 88). Rohlf's lo fa remontar a un latin CACCĀBUS 'pòt' (Rohlf's 1973: 76, § 211). La sequéncia [-ew] pòstonica que dona la vocala -o [u] modèrna es eissida dins aqueste cas, non pas de la casuda d'*-n* intervocalica mas de la casuda de -β- après *o* davant vocala labiala (cf. SEBUM → *seu*, EBULUM → *èule*). Puslèu que la convergècia de -aw e -ew pòstonic en [-u], admetèm la neutralizacion de -a- e -e- pòsttonics intèrnes en [e] (a través una eventuala fasa [ə]), çò que permet de pausar un tractament parallèl de CASSANUM → *casse* (per *cassen) e de CASSANUM → *casso* (per [k'assew]).

4. La paradòxa

Coma mòstra la TAULA 4, supausam que la casuda d’*-n-* intervocalica a per consequéncia la formacion d’un diftong pòsttonic que se manten mentre que las vocalas pòsttonicas simplas tomban. Per que l’ipotèsi foncione, es decisiu que la casuda de la vocala finala (apocòpa) seguisca la casuda de l’*-n-* intervocalica. Autrament dich, cal pausar un òrdre invèrs entre la casuda de las vocalas finalas e la de l’*-n-* intervocalica, coma resumit en 1):

Paradòxa d’òrdre

a Òrdre per PLÈNUM → pleno → plen:

Esc. voc. fin o → Ø / _ # < 2) Esc. n INTEVOC. n → Ø / v _ v

b Òrdre per ASÏNUM → aseno → aseó → aso:

Esc. n INTERVOC. n → Ø / v _ v < 2) Esc. voc. fin o → Ø / _ #

Ara nos trobam davant una paradòxa. D’un latz las formas del tipe *aso*, *òmi* sortisson de formas latinhas amb una *-n-* intervocalica e apareisson dins l’airal on l’*-n-* intervocalica tomba. Mena naturalment a far, de qualque biais, de la casuda de l’*-n-* la rason de la conservacion de la vocala finala. Pr’aquò lo tractament d’autres mots, tipicament los paroxitons amb una *-n-* intervocalica, sembla demandar de pausar que la casuda de las vocalas finalas mejanas a precedit istoricament la de l’*-n-* intervocalica. Se n’es aital, es impossible de far de la casuda d’n intervocalic l’element explicatiu de la conservacion vocalica dins las formas estudiadas.

5. La paradòxa resolguda

En fach es possible de conciliar las doas cronologias simplament en s’apiejant sus l’anàlisi largament acceptada que la casuda d’*-n-* intervocalica a seguit una nasalizacion de la vocala precedentha (Bourciez 1947: 405, Rohlfs 1970: 156 § 472, Bec 1968: 38-42, Bec 1970: 521, Chambon & Greub 2002). L’anàlisi aici prepausa ven aital confirmar la relacion causala entre nasalizacion e casuda d’*-n-* intervocalica.

En se fondant sus las concepcions admesas de la sillaba, es pas necessari de supausar dins lo procèssus un desplaçament del partiment sillabic (*coupe syllabique*, *syllable break*) coma admés per Chambon & Greub 2002: 477, a la seguida de Bec 1968: 40⁷. Una tendéncia ben establida e integrada dins los apròchis o las teorias de la sillaba, es exprimida pel «pricipi de l’ataca maximala» (PAM, o MOP “*Maximal Onset Principle*” Clements & Keyser 1981: 19, Selkirk 1982). Aquel principi vòl (o enregistra lo fach) qu’una sequéncia de consonantas entre doas vocalas es interpretada coma l’ataca de la segonda sillaba, per tant que constituïsson una ataca possible⁸. Dins una lenga qu’autoriza las atacas *muta cum liquida*, una sequéncia *muta cum liquida*

7. La cronologia prepausada per J.-P. Chambon e Y. Greub (*loc.cit.*) interpausa la casuda de las vocalas finalas – “VOC#-EFF” – entre la formacion d’una còda velara (que seguís ela meteissa la nasalizacion) e la casuda d’*-n-* (intervocalica).

8. *Maximal Syllable Onset Principle* "In the syllable structure or an utterance, the onsets of syllables are maximized, in conformance with the principle of basic syllable composition of the language." (Selkirk 1982: 359)

intervocalica es totjorn ataca de la segonda sillaba. Una consonanta unica en posicion intervocalica es sistematicament e universalament sillabada coma ataca de la segonda sillaba. Dins lo mot occitan *solaç* [sul'as], la sequéncia [sul] forma una sillaba perfècha e atestada tant dins lo mot *sol* que dins lo mot *solfinar*. La sequéncia [as] tanben es una sillaba possibla que pòt formar un mot coma *as* (*aver* ind. prs. sg. 2) o una part d'un mot coma dins *asta...* Totun, cap de locutor de l'occitan sillaba pas *[sul.as]. La sillabacion unanima de *solaç* es [su.las]. Es de mal comprene cossí, *ceteris paribus*, lo (proto)occitan gascon auriá pogut realizar una sillabacion del tipe [plɛ̃ŋ.a] (a partir d'una forma fonologica /plɛ̃a/ ? /plɛ̃ŋa/ ?).

En pausant la nasalizacion coma lo motor del cambi, s'enregistra lo fach que la nasalitat es foneticament una propietat combinabla amb una vocala coma amb una consonanta. Dins un sistèma que presenta doas consonantas nasalas (/n/, /m/), puèi tres (/n/, /m/, /ɲ/), la coronala, /n/, es lo segment non marcat. Las lengas qu'an pas qu'una nasala an regularament /n/ e las neutralizacions de nasalas se fan regularament al profièch de la coronala: accusatiu grèc ancian 'ἴπτον vs lat. EQUOM, sct *açvam*, lengadocian *cantam* [kant'an], *lum* [l'yn] vs gasc. *cantam* [kant'am], *lum* [l'ym].... (Ferguson 1963, 1974, Paradis & Prunet 1991).

La casuda gascona d'-n- intervocalica supausa una interaccion entre fonetica e fonologia. La podèm representar coma seguis :

Estapa 1	/pleNo/ /pleNa/ [pleno] [plena]	/aseNo/ /omeNe/ [aseno] [ɔmene]
----------	------------------------------------	------------------------------------

L'element N es interpretat coma un segment consonantic

Estapa 2	/pleNo/ /pleNa/ pleno plena plɛ̃no plɛ̃na [plɛ̃no] [plɛ̃na]	/aseNo/ /ɔmeNe/ aseno ɔmene asɛ̃no ɔmɛ̃ne [asɛ̃no] [ɔmɛ̃ne]
----------	--	--

L'element N es totjorn interpretat coma un segment consonantic, mas la vocala precedenta es puèi nasalizada al contacte d'aquela consonanta

Estapa 3	/pleNo/ /pleNa/ plɛ̃o plɛ̃a plɛ̃no plɛ̃na [plɛ̃no] [plɛ̃na]	/aseNo/ /ɔmeNe/ asɛ̃o ɔmɛ̃e asɛ̃no ɔmɛ̃ne [asɛ̃no] [ɔmɛ̃ne]
----------	--	--

L'element N es interpretat fonamentalament coma un trach de la vocala precedenta que se realiza nasala, entre la vocala nasala e la vocala seguenta una consonanta nasala d'epentèsi es puèi inserida. (NB : Entre l'estapa 2 e l'estapa 3 lo cambi supausat es purament fonologic: la realizacion càmbia pas.)

Estapa 4	/pleNo/ /pleNa/ pl̥eo pl̥ea [pl̥eo] [pl̥ea]	/aseNo/ /ɔmeNe/ as̥eo ɔm̥e [as̥eo] [ɔm̥e]
----------	---	---

L'epentèsi consonantica opèra pas mai : l'element nasal es interpretat unicament coma trach vocalic

Estapa 5	/pleNo/ /pleNa/ pl̥eo pl̥ea [pl̥eo] [pl̥ea]	/aseo/ /omee/ asew ɔmej [aseo] [ɔmee]
----------	---	---

En pòsttonica la nasalitat es perduda. De diftongs pòsttonic son formats

Estapa 6	/pleN/ /pleNa/ pl̥e pl̥ea [pl̥e] [pl̥ea]	/aseu/ /omei/ asew ɔmej [aseo] [ɔmee]
----------	--	---

Las vocalas mejanas pòsttonicas tomban. Los diftongs [ew], [ej] pòsttonics se redusisson a [u], [i]

Estapa 7	/pleN/ /pleNa/ pleŋ pl̥ea [pleŋ] [pl̥ea]	/asu/ /ɔmi/ asu ɔmi [asu] [ɔmi]
----------	--	---------------------------------------

L'element nasal es interpretat consonantic (velar) en finala, vocalic en iat.

Estapa 8	/pleN/ /pleNa/ pleŋ plea [pleŋ] [plea]	/asu/ /ɔmi/ asu ɔmi [asu] [ɔmi]
----------	--	---------------------------------------

L'element nasal es pas interpretat en iat (se forma una vocala nasala abstracha realizada oral).

La casuda d'-n intervocalica gascona coma interaccion fonetica fonologia

L'apròchi prepausat evita de pausar un desplaçament del partiment sillabic en violacion de las tendéncias universalas de la sillabacion (PAM). L'explicacion repausa sus l'ipotèsi que la nasalitat es presenta fonologicament coma un "element" nasal (notat N) al sens de Kaye, Lowenstamm & Vergnaud 1985⁹. L'element nasal N se pòt combinar segmentalament amb d'elements vocalics e donar una vocala nasala o se desenvolopar en consonanta (en recebut de

9. Dins aquela teoria los tèrmes primitius son pas de traches mas d'elements que pòdon siá s'exprimir dirèctament (l'expression dirècta de l'element nasal seriá possiblament las nasala velara [ŋ]) siá se completar d'autres elements lexicals o proveysits per defaut.

proprietats per desfault, notadament un punt d'articulacion). Notem que s'agís pas solament de josespecificacion al nivèl fonologic: s'agís de la capacitat per una informacion fonologica de formar quora un segment, quora solament una part d'un segment. Lo francés modèrne se pòt analizar sus aquel modèl. Una alternància del tipe *fin* [fɛ̃], *fine* [fin(ə)], *finesse* [finɛs] es l'expression de formas fonologicas ont un element nasal N quora se combina amb una vocala /fiN/ → fɛ̃ → [fɛ̃], quora (quand pòt èsser ataca) desenvolopa una consonanta /fiN + εs/ → [finɛs]. La diferéncia entre lo gascon (dins lo moment que perdèt l'-n- intervocalica) e lo francés es qu'en francés l'associacion de l'element N depend de la sillabacion mentre qu'en gascon, dins l'analisi qu'avançam, l'associacion amb la vocala se fasiá, e mai un iat deguèsse (transitòriament o pas) resultar.

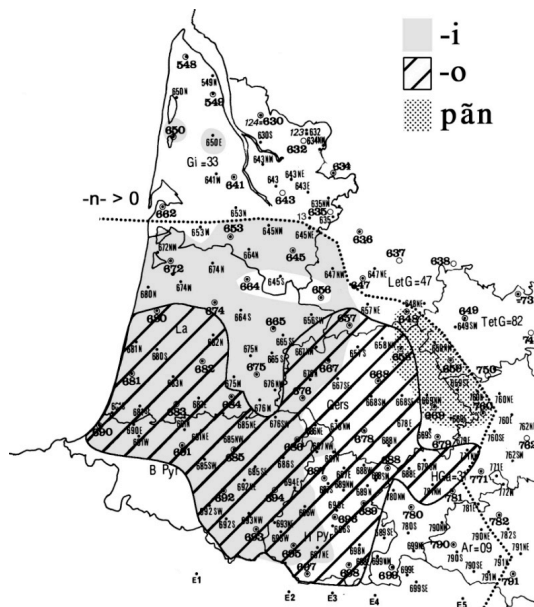
Es tanben decisiva, dins l'analisi prepausada de la casuda d'-n- intervocalica en gascon, l'inversion de redondància: la nasalitat vocalica es primièr redondanta (resulta de l'assimilacion a una consonanta seguenta), mas pòt venir distintiva (dins lo sens qu'es l'expression basica de la nasalitat fonologica) e es la preséncia d'una consonanta a sa seguida que pòt aparéisser redondanta e per tant èsser suprimida dins un estadi ulterior d'evolucion. Autrament dich, la casuda de l'-n- intervocalica seriá estada primièr fonologica abans d'èsser fonetica.

6. Ondadas

Avèm assajat de mostrar que la tèsi classica que fa de la nasalizacion lo punt de partença de la casuda d'-n- intervocalica permet de resòlver l'aparenta paradòxa de cronologia relativa suggerida per las donadas. Permet doncas de pausar que la casuda d'-n- intervocalica es ben a l'origina de las forma del tipe *aso* e *òmi*. Explica la gasconitat d'aquelas formas. Mas manca encara l'explicacion de la non coïncidècia de las doas zònas d'*aso* e d'*òmi*. La reparticion geografia de cada tipe se vei sus la MAPA 3 ont son representats los airals respectius de *òmi* e *aso*. Los mots *aso* e *òmi* se pòdon prene coma representants cadun de sa classa: globalament lo mots en -o estudiats se tròban dins lo domeni d'*aso* e los mots en -i dins lo domeni d'*òmi*.

Tractem primièr de la non-coïncidècia al nòrd oèst (e dins lo centre èst de las Landas) ont las formas en -i presentan un domeni mai larg que las formas en -o. En fach dins aquela zòna [-u] pòstonic existís pas dins lo sistèma fonologic (v. ALG 4 1611). Una forma *aso* eventuala o *casso* (perque *aso* es sovent *aine* dins aquela zòna) se serà confonduda foneticament amb las formas en [-ə] coma son confonduts en [ə] los mots en -e o -a finals etimologic. Localament lo vocalisme pòstonic se limita a [ə] e [i]. Apondam que se tròban de formas en -i, de formas *òmi* e d'autres semblantas esporadicas fins en Medòc que devon relevar d'una altra explicacion, eventualament de formas de plural generalizadas. Las formas *aini* tanben (variantas en -i de la forma sincopada nòrd gascona *aine*¹⁰) relèvan clarament d'una altra explicacion que las formas estudiadas aici.

10. Notem que la forma ASĪNUM es la sola ont la sincòpa concurréncia la casuda d'-n- intervocalica. S'apren a son format sillabic : la sincòpa en penultima sillaba après consonanta simpla (*a-s<e>-no*) es plan mens marcada quand la sincòpa es per s'aplicar après un grop que sa sillabacion farà dificultat, la sincòpa un còp facha : *cas-sa-no, frak-se-no, kar-pe-no*...

Geografia dels tipus aso e òmi

Demòra doncas lo sud ont *aso*, coma se vei sus la MAPA 3 (que repren las MAPAS 1 e 2, es mai espartit cap a l'oèst que non pas *òmi*. La situacion es doncas:

Gascon occidental	Gascon oriental	Lengadocian
<i>aso òmi</i>	<i>aso òme</i>	<i>ase òme</i>

*Abotiments de ASINUM e HOMINEM d'oèst en èst*¹¹

Lo desescalatge se pòt explicar en pensant que la casuda de *-e* final a degut èsser mai aboriva que la de *-o* final. Un tal òrdre es coerent amb l'existéncia de l'italo romanic (*stricto sensu*) que consèva *-o* e *-e* finals en oposicion amb l'iberoromanic (totjorn *stricto sensu*: castelhan e portugués) que consèva *-o*, mas non pas *-e*. L'occitan e notadament lo gascon auria traversat un estat «iberic» entre l'estat inicial romanic comun (conservat en italian) e son estat istoricament atestat (sens *-o* ni *-e*).

Es a aquel punt que la mobilizacion de la teorias de las ondatas linguistics permet d'esclairar la geografia linguistica de l'*aso* e de l'*òmi*. La teoria de las ondas (*Wellentheorie*), foguèt formulada primièr per Joahannes Schmidt per superar los limits de la representacion arborescenta del cambi linguistic (Schmidt 1872). Admet la diffusion de l'innovacion linguistica despuèi un centre a través de parlars que pòdon èsser o èsser pas de la meteissa lenga, e quitament èsser o èsser pas aparentats. La nocion es estada notadament

11. Aqela gradacion geografica es evocada dins Cremona 1956: 109.

reïnvestida per Uriel Weinreich (Weinreich 1953) et William Labov mai recentament (Labov 2007). Consideram aici la difusion de cambis fonologics classic e fasèm doncas pas la lectura anti-neogramariana de la teoria de las ondas o de las onçadas que defendèt notadament Hugo Schuchardt (Schuchardt 1885, v. tanben Nicolai *et alii* 2011).

Pausarem que la casuda d'-n- intervocalica (o la nasalizacion que la pòrta) avança d'oèst en èst mentre que l'apocòpa de -e final puèi de -o final avança despuèi l'èst. L'areologia actuala resulta del crosament de las onçadas.

	Gascon occidental	Gascon oriental	Lengadocian
Estapa 1	azeno òmene	azeno òmene	azeno òmene
	n → Ø		e → Ø
Estapa 2	azẽo òmẽe	azeno òmene	azeno òmen
	(n → Ø)	e → Ø	(e → Ø)
Estapa 3	azẽo òmẽe	azeno òmen	azeno òmen
	(n → Ø)	n → Ø (e → Ø)	(e → Ø)
Estapa 4	azẽo òmẽe	azẽo òmẽn	azeno òmen
	(n → Ø)	n → Ø (e → Ø)	o → Ø (e → Ø)
Estapa 5	azẽo òmẽe	azẽo òmẽn	azen òmen
	autres procèssus		
Estapa 6	azu òmi	azu òme	aze òme
	aso, òmi	aso, òme	ase, òme

Abotiments de ASINUM e HOMINEM d'oèst en èst

Dina la zòna occidentala, la casuda d'-n- intervocalica precedís la casuda de las doas vocalas mejanas finalas e produsís un diftong dins ASĪNUM coma dins HŌMĪNEM, diftong que mena puèi als timbres contrastats conservats: *aso, òmi*.

Dins la zòna centrala, la casuda de -e final (mas pas de -o) lèuja la casuda d'-n- intervocalica d'una part de las formas que l'aurián pogut conèisser: los mots de tipe HOMINEM, *TERMINEM, etc. Avèm doncas *aso* coma a l'oèst mas *òme*.

A l'èst, lo lengadocian ignòra la casuda d'-n- intervocalica e tracta totas aquelas formas per apocòpa.

Podèm tanben avançar un explicacion en tèrmes d'onçadas de cambiament de qualques formas coma la qu'es *vèrmo* a l'èst e *vèrmi* a l'oèst. Farem l'ipotèsi qu'una tematizacion esporadica a tocat l'oèst del domeni ont a transformat *VERMINEM en *VERMINUM (o *vermene* en *vermeno*). Los mots aital transformat an pogut conservar una finala en -o mentre qu'a l'oèst son en -i per conservacion de la forma atematica e casuda aboriva d'-n- intervocalica.

-n- alveolara dins los parlars de l'èst gascon

Podèm tirar de l'analisi prepausada l'explicacion d'un autre fach de geografia linguistica. La MAPA 3 mòstra que dins l'èst mai èst del domeni gascon una zòna que presenta una realizacion alveolara e non pas velara de de l'*-n-* finala (airal [p'an] suls confins de Gers, Tarn e Garona e Nauta Garona). Aquela zòna correspond (levat per una leugièira interferéncia que considerarem coma segon-dària, mas i tonarem ça que la) a una zòna del gascon qu'a pas ni *òmi* ni *aso*, mas *òme* e *ase* coma lo lengadocian vesin. Dins aquela zòna pausarem que la nasalizacion e la casuda subsequenta d'*-n-* intervocalica seguís la pèrdia de totas las vocalas finalas mejanas (*-o* coma *-e*). Quand la nasalizacion interven, pausam que s'aplica davant tota consonanta nasala, intervocalica o finala. Aurem doncas:

	ASINUM HOMINEM	PANEM PLENUM PLENAM
Estapa 1	azeno òmene	pane pleno plena
	e → Ø	e → Ø
Estapa 2	'azeno 'òmen	p'an pl'eno pl'ena
	...	...
	o → Ø	o → Ø
Estapa 5	'azen 'òmen	p'an pl'en pl'ena
	vn → ṽn	vn → ṽn
Estapa 6	'azèn 'òmèn	p'ãn pl'èn pl'èna
	__ _èn → e	/N/ → [ṽn#]~[ṽv]
Estapa 7	'aze 'òme	p'ãn pl'èn pl'èa
	<i>ase, òme</i>	<i>pan, plen, plea</i>

Gascon oriental extrem: ase, òme e pan [p'an]

La casuda de las vocalas mejanas mena a la situacion de l'estapa 6 (las chifras de la estapas sèrvan lo paralelisme amb los exemples precedents). Aquí per ipotèsi interven la nasalizacion que destiam ara de la casuda de l'*-n-* intervocalica que ne deu resultar. Admetèm sens mai que [èn] pòstonic se redusís de qualque biais a *-e*. Per las forma de tipe [pãn], lo punt decisiu es que s'es eventualment possible de reinterpretar l'*-n-* dins [pl'èna] coma una consonanta d'epentèsi après vocala nasala, es pas lo cas per pãn o per plèn. Se la casuda d'*n* intervocalica interven e doncas la reinterpretacion de las formas per associacion privilegiada de la nasalitat a la vocalca precedent, la realizacion [p'ãn] demanda qu'un processus específic siá establít que done a l'element nasal fonologic una realizacion finala coma consonanta alveolara. Es un processus marcat, pròpri al parlar (al grop de parlars), induch per la preséncia de formas ont una nasala alveolara èra finala (après casuda de las vocalas mejanas). Mai a

l'oèst la nasala de mots coma VINUM aurà pogut conéisser una reïnterpretacion fonologica coma element avant la casuda de la vocala finala: *wino* → [bĩno] (= /biNo/ que s'interpèrta primièr vĩo...). Quand -o final tomba, l'*n* qu'èra fonologicament vengut epentetica pòt desaparéisser o s'interpretar per un default mai banal en fin de mot coma una nasala velara: [b'ĩŋ]. A l'oèst la nasalizacion intervenguèt totjorn davant -*n*- intervocalica: la resulta esperada es que quand la vocala mejana finala tomba ne resulta un mot acabat per una vocala nasala (que se pòt puèi desnasalizar) o una nasala velara (desenvolopament consonantic de la vocala nasala finala). Dins la zòna gascona centrala (las zòna *òme aso*), l'esquèma de VINUM → [b'ĩŋ] aurà entraïnat PANEM e cambiat sa nasala finala d'alveolara en velara (la tota pichòta zòna *òme*, *aso* que ditz pan [pan] e pas paŋ) aurà eventualament facha la regularizacion invèrsa, mens naturala, al contacte d'una zòna d'-*n* finala generalizada).

Conclusion

L'analisi presentada tend a integrar una especificitat gascona erratica (las formas *aso*, *òmi*) coma consequéncia d'una caracteristica ben coneguda d'aquel dialècte: la casuda d'-*n*- intervocalica. Avèm analisada aquela casuda coma consequéncia d'una nasalizacion fonetica puèi fonologica (sens supausar de cambiament de partiment sillabic). Finalament l'analisi dels airals desparièrs de *aso* e *òmi* nos a menats a pausar que lo domeni gascon, e notadament l'oèst del domeni, es la font e l'origina per d'unes cambiaments (la casudas d'-*n*- intervocalica, e doncas primièr la nasalizacion que la provòca puèi) e recep d'autre costat de cambiaments venguts de l'èst (coma l'apocòpa de la vocalas mejanas). Ja aviam pausat l'importància de tals fenomèns de difusion per analizar lo tractament gascon de -ARIUS coma l'efièch d'una assimilacion mai recenta e doncas mai esandida (noirida per d'autres cambiaments) dels elements del diftong [aj] en [ɛj] (especificament après la diftongason condicionada) (Sauzet 2002). Lo primièr canviament evocat, la nasalizacion que dona en gascon la casuda de l'-*n*- intervocalica es probablament la font de la casuda d'-*n* finala en lengadocian e lemosin. Demòra (pouriá far lo tèma d'un autre trabalh) a presentar una analisi integrada de la nasalizacion occidentala en domeni occitan coma origina de la casuda d'-*n*- intervocalica en gascon e de la caducitat de l'-*n* finala en occitan classic e central.

Remarca finala sul gascon

Aquesta comunicacion s'es interessada a un problèma especific: cossí conciliar dos encadenaments logics e cronologics aparentament contradictòris de la casuda de las vocalas finalas mejanas e de la casuda d'-*n*- intervocalica. Es dificil totun de pensar pas, en tractant de faches gascons, al debat qu'es estat remés sus la scèna despuèi qualques annadas per Jean-Pierre Chambon et Yan Greub del gra d'especificitat del gascon, dins la mesura ont los fenomèns evocats jògan un ròtle dins la discussion aital reviscolada (Chambon & Greub 2002, 2009).

Jean-Pierre Chambon e Yan Greub retenon una lista corta de sèt traches d'evolucion fonetica que tenon definitòris del gascon: passatge d'*f* a *h*, casuda d'-*n*- intervocalica, tractament especific d'-*ll*- (intervocalicas e finalas, çò que fa

dos traches), reduccion dels grops *-mb-* e *-nd-* intervocalics, protèsi d'*a-* davant *r-*, confusion de “b” e “w”. La tèsi de J.-P. Chambon e Y. Greub es lèu formulada : aqueles traches son precòces que se pòdon datar de la segonda mitat del sègle 6 per d'unes e qu'an pogut aparéiser a la debuta del sègle 6 (per la nasalizacion « *stade incipient du traitement d'n intervocalique* » notadament, Chambon & Greub 2009: 789). D'aquel moment l'occitan es pas destacat per cap d'evolucion especifica del romanic comun (« *aucune innovation spécifique commune* »). Doncas lo gascon es format abans l'occitan e es pas que segondàriament que lo gascon es reünit a l'ensem occitan.

Jean-Pierre Chambon e Yan Greub insistisson que sa presa de posicion concernís estrictament la « *linguistique génétique* » (Chambon & Greub 2009: 789), e se preocupan pas doncas de perspectives culturalas o de politica linguistica. Empacha pas un cèrt investment passional dins la question que la comunicacion al collòqui de Bordèu (Chambon & Greub 2009) s'acaba pel repròchi lançat als linguistas d'èsser « *les derniers des paumés* » en referéncia explicita als *lames* de William Labov (Labov 1978: 176). Benlèu los autors aurían escrich « *les derniers des bouffons* » s'Alain Kihm aviá facha sa traduccion de Labov segon lo vocabulari en usatge uèi dins las « *cités* ». Especificament, Jean-Pierre Chambon e Yan Greub fan repròchi als linguistas d'èsser al remolc dels militants culturals (que pausan e practican l'unitat del domeni d'òc), coma los linguistas son segon Labov sovent, per dependéncia als sevics socials, menats descriure la lenga de marginals dins los grops dominats, perquè los « dominants en cò dels dominats » son mens accessibles. Los dominants dels dominats, los nèrvís a la Gelú, son pas en demanda d'ajuda sociala e doncas pas en contacte amb los trabalhadors socials e d'aquí amb los linguistas. La comparason suggerís que los linguistas (levat los autors de la comunicacion) prenon los militants culturals per l'ensem dels locutors e los escriches del Felibritge o de l'occitanisme per l'ensem del còrpus occitan, que se dispensan doncas de se fretar a la realitat e als las donadas autenticas e totalas.

Dins los dos article citats de Jean-Pierre Chambon e de Yan Greub, un tèrme essencial es sovent implicit (darrier lo nom « *le gascon* »), mas es pasmens evocat notadament en conclusion del primièr article es lo mot « lenga »; « *le (proto)gascon est à définir come une langue romane autonome* » (Chambon & Greub 2002: 492). Los autors accèptan ça que la l'idèa qu'aquele lenga se siá puèi « *dans une certaine mesure* » « *coordonnée* » al « *provençal* ». La question es de saber çò qu'es una lenga « del punt de vista genetic » e se la lenga « del punt de vista genetic » se pòt destriar de la lenga tot cort, e exemptar lo linguista de responsabilitat quand parla d'aquel punt de vista. Se s'agís de datar un ensemble de cambis fonetics, es pas pertinent de ne far los traches d'un dialècte o d'una lenga. Pausar una lenga es necessàriament pausar e reivindicar una autonomia de foncionament per çò qu'es designat coma lenga. Per un linguista que s'entrèva unicament de linguistica intèrna (de fonologia istorica per exemple) la nocion de lenga (coma « e language » en tèrmes Chomskyan, pas « i language », gramatica mentala) a pas gaire de pertinéncia. Es tot un per el que « lo gascon » siá una lenga o un dialècte, que siá dins o fòra de « l'occitan ». Quand un linguista se pausa la question de nomenar e destriar las lengas se plaça dins lo camp de la linguistica extèrna, e doncas de la causida culturala e politica. Tot lo mond a lo

drech d'èsser gasconista o bearnesista (o mai pichòt encara), e de pausar a aquela escala sa lectura o son projècte per las formas linguísticas estudiadas. Tot lo mond lo drech tanben de defendre l'atomisme e lo gradualisme radical de Gaston Paris e recusar que i aja cap de lengas romanicas (levat per la promocion de pateses que dins l'operacion càmbian de natura e se fan lengas). Mas dins un cas coma dins l'autre son de causidas que cal assumir cap a son tèrme: èsser lo linguista organic del provincialisme cultural o lo del refús de cap de reconeissença per una autre lenga romanica que lo francés sul territòri francés.

Lo critèri de Jean-Pierre Chambon e Yan Greub es unic e clar: una lenga es facha per d'« *innovations spécifiques communes* » (Chambon & Greub 2009: 189). Lo critèri es evocat coma çò que manca per pausar l'occitan, mentre que lo gascon el se daissa clarament definir e sasir. D'innovacions especificas e (largament) comunas, lo gascon n'es ben provesit mentre qu'es pas clar se l'occitan ne possedís. Lo gascon seriá doncas clarament una lenga mentre que l'occitan seriá possiblament pas qu'una illusion. Mas una tala tèsi se pòt pas defendre del sol « *point de vue génétique* » en se lavant las mans de las consequéncias culturals e sociolinguísticas.¹²

Es pas lo luòc aici de menar un debat aprigondit sus la question de la pertinéncia de la nocion de lenga. Lo calrà contunhar endacòm mai (dins un congrès de l'AIEO se ne vira). Notem çà que la perqué tòca la tematica de la presenta comunicacion que lo modèl retengut per Jean-Pierre Chambon e Yan Greub es arborescent: de cambiaments o d'innovacions destacan de lengas de coma de rams se destacan de la branca e la branca de la soca. Dins un espaci linguistic contunh ont se jòga una dobla glossogenèsi, per evolucion e destacament d'una forma anteriora (lo latin) e per diferenciacion intèrna (entre lengas romanicas) es impossible de supausar la formacion d'una lenga dins l'ensem coma un procèssus simple e instantanèu.

Un cambiament fonetic es un indicí, pas mai. Es pas de per el l'institucion en una (autra) lenga. Lo latin tardièr parlat aguèt de dialèctes coma n'an agut puèi las lengas romanicas. Coma n'a l'occitan e coma n'an tantas de lengas. Aquò pausat un cambiament partejat es ben un signe vesedor d'una forma de solidaritat linguistica, qu'i calga veire un indicí de la mesa en plaça d'una lenga, de la caracterizacion d'un dialècte o un fach de „*Sprachbund*“ (coma la difusion del fonèma [y] en Sola que fa pas del soletin un dialècte occitan). La conservacion comuna (e l'occitan se caracteriza dins fòrça cases per la conservacion, fàcia al francés, a l'alporodanian, al piemontés) es pas en se pròva de solidaritat, dins la mesura que lo dobte es mai fòrt que la cò-conservacion es deguda a l'azard, mentre que se pensa naturalament qu'una innovacion identica es partejada (e pas deguda a l'azard). Mas dins la mesura ont l'evolucion, lo cambiament, es una possibilitat permanenta de las lengas, la conservacion comuna e mai se constata pas que negativament, pòt, de per ela, representar autant de solidaritats dins los escambis e de propension a « far lenga » coma ne pòt indicar una evolucion. Se pòt pensar per exemple a la conservacion occitana del diftong « au », en sabent a quin punt la monoftongason de la sequéncia [aw] es « naturala ». Sa conservacion es mai significativa que non seriá sa pèrdia.

12. Un dels autors d'aquesta comunicacion a prepausat una reflexion sus la pertinéncia de l'estatut de lenga per l'occitan (lo gascon i es evocat tanben) (Sauzet 2012).

Tornem doncas al tèma d'aquesta comunicacion. Coma un dels autors d'aqueste article i instistiguèt endacòm mai, Gasconha es un finimond romanic, entre mar, basc e montanha (Sauzet 2006). D'un costat es un luòc d'innovacions en tant que los marges son mens tenguts dins la coeréncia pel vesinatge que los centres de domenis. D'autra costat las innovacions lai arriban mai tard. Mas arriban. Dins lo cas present l'innovacion especifica es la nasalizacion que s'espandís puèi al lengadocian e al lemosin ont dona non pas la casuda d'-*n*-intervocalic mas lo fenomèn de l'-*n* caduc. Inversament, la casuda tipica del romanic central (e notadament de l'occitan) aurà, se nòstra analisi es corrècta, tocada lo gascon pas que mai tardivament que la zòna (possiblement occitana centrala) ont s'inièt. Del meteis biais la labiodentalizacion, innovacion romànica que transformèt [ɸ] latin e [β] protoromanics en [f] e [v], toquèt pas lo domeni gascon, amb per consequéncia lo passatge de 'f' (en fach [ɸ] conservat) a [h] e la confusion de w e de b (fenomèns que son doncas autant conservatisme qu'innovacions). Del meteis biais encara lo passatge de [aj] a [ɛj] es aborriu e pauc productiu en occitan central (ont tòca -ARIUS e ne fa un intrant (*input*) de la diftongason concidionada occitana). Lo meteis passatge mai tardiu en gascon tòca d'autras sequéncias (notadament lo tipe *hait* < FACTU que passa aital a *hèit*) mas tròp tard per noirir la diftongason condicionada (e -ARIUS en gascon passa a -è(i)r pas -iè(i)r). Dins cada cas lo gascon es pas isolat dins sas evolucions del demai de domeni d'òc. Simplement desescalat dins lo temps.

I a pas e i deu pas aver de tabó sus l'especificitat gascona o las especificats gasconas, ni sus cap d'especificitat linguistica que siá en domeni occitan o dins un autre, mas lo linguista deu pas confondre sas tascas. Una causa es d'establir, analizar e datar se ne vira de cambiaments fonetics. Una altra causa es se pausar la question sociolinguisca, istorica, culturala e politica de çò qu'es una lenga en general e la lenga occitana en particular. E dins lo darrièr cas lo linguista, se vòl pas pefonejar, deu assumir çò que ditz.

Referéncias

- DASTRÒS, Elaments (Tèrra): [n° vèrs] : GINESTET Joëlle (ed.), 2010, *Lou beray e naturau Gascon en las quouate sasous de Jean-Géraud Dastros, de Saint Clar de Lomagne*, Toulouse, PUM.
- ADAMS Edward L., 1913, *Word-formation in Provençal*, New York, Macmillan.
- ALG = Séguy 1954-74.
- BEC Pierre, 1968, *Les Interférences linguistiques entre gascon et languedocien dans les parlers du Comminges et du Couserans : essai d'aréologie systématique*, Paris, Puf.
- BEC Pierre, 1970, *Manuel pratique de philologie romane I*, Paris, Picard.
- BOURCIEZ Édouard, 1947, *Éléments de linguistique romane*, 4e éd., Paris, Klincksieck.
- BOUZET Jean et LALANNE Théodore, 1937, *Du gascon au latin : origines latines du gascon*, Saint-Vincent-de-Paul (Landes), Bénesse.
- CARRERA BAIGET Aitor, 2007, *Gramatica aranesa*, Lleida, Pagès Editors.
- CHAMBON Jean Pierre et GREUB Yan, 2009, « L'émergence du proto-gascon et la place du gascon dans la Romania », dans G. Latry (éd.), *La Voix occitane*,

Actes du VIII Congrès international d'études occitanes (Bordeaux 2005), p. 787-794.

- CHAMBON Jean Pierre et GREUB Yan, 2002, « Note sur l'âge du (proto)gascon », *Revue de linguistique romane*, 66, p. 473-495.
- CLEMENTS George N. and KEYSER Samuel Jay, 1981, *A three-tiered theory of the syllable*, MIT Center for Cognitive Studies, Occasional Paper n°19.
- COROMINES Joan, 1937, « À propos d'un nouveau livre sur le gascon » [c.r. de Rohlf's 1935], *Vox Romanica*, 2(2), p. 447-465.
- CREMONA Joseph, 1956, *The Dialect of the Vallée d'Aure*, thèse de doctorat de l'Université de Londres.
- DALBERA Jean-Philippe et alii, 1992, *Thesaurus Occitan (THESOC)*, Université de Nice Sophia Antipolis CNRS / UMR 7320 BCL, <http://thesaurus.unice.fr>.
- DUCAMIN Jean et PASQUIER Félix, 1898, « Charte gasconne de 1304 concernant les reconnaissances féodales de la terre de Rivière de Bigorre », *Bulletin de la société Ramond*, 4, p. 283-303.
- FERGUSON Charles A., 1963, "Assumptions about nasals: a sample study in phonological universals", dans J. H. Greenberg (ed.), *Universals of Language*, Cambridge (MA), MIT Press, p. 53-60.
- FERGUSON Charles A., 1974, "Universals of nasality", *Working Papers on Languages Universals*, 14, p. 1-16.
- FEW = Franzosisches Etymologische Wörterbuch = Wartburg 1928.
- KAYE Jonathan D., LOWENSTAMM Jean and VERGNAUD Jean-Roger, 1985, "The internal structure of phonological elements: a theory of charm and government", *Phonology Yearbook*, p. 305-328 (trad. fr. *Recherches linguistiques de Vincennes*, 17, 1988, p.109-134).
- KENSTOWICZ Michael and KISSEBERTH Charles, 1979, *Generative Phonology*, Orlando, Academic Press.
- LABOV William, 1978, *Le parler ordinaire (1)*, Paris, Minuit (trad. fr. par Alain Kihm de *Language in the Inner City*, Univ. of Pennsylvania Press, 1972).
- LABOV William, 2007, "Transmission and diffusion", *Language*, 83, p. 344-387.
- LUCHAIRE Achille, 1877, *Les Origines linguistiques de l'Aquitaine*, Pau, Impr. et lithographie Veronese.
- LUCHAIRE Achille, 1879, *Études sur les idiomes pyrénéens de la région française*, Paris, Maisonneuve.
- MASSOURE Jean-Louis, 2003, *Le Gascon Haut Pyrénéen, Vallées de Luz, de Barrèges et de Gavarnie*, Villeneuve-sur-Lot, Éditions Ego.
- MASSOURE Jean-Louis, 2013, *Le Gascon : les mots et le système*, Paris, Champion.
- NICOLAÏ Robert, TABOURET-KELLER Andrée et alii, 2011, *Hugo Schuchardt : Textes théoriques et de réflexion (1885-1925)*, Lemôtges, Lambert-Lucas.
- PALAY Simin, 1963, *Dictionnaire du béarnais et du gascon modernes*, Paris, CNRS.
- PARADIS Carole and PRUNET Jean-François (eds), 1991, *The Special Status of Coronals : Internal and External Evidence (Phonology and Phonetics 2)*, San Diego, Academic Press.

- ROHLFS Gerhard, 1970, *Le Gascon. Études de philologie pyrénéenne*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag (1re ed. Halle, 1935).
- SAUZET Patrick, 2002, « Assimilations vocaliques en occitan », dans Michel Aurnague et Michel Roché (éds), *Hommage à Jacques Allières, 2. Romania sans frontières*, Anglet, Atlantica, p. 573-592.
- SAUZET Patrick, 2006, « La spécificité phonétique du gascon, occitan extrême », dans Anne-Bénédicte Boyrie-Fenié et Hervé Goulaze (éds), *Un pays dans sa langue : Le gascon dans l'ensemble d'oc (Actes du colloque de Sabres)* [s.l.], Parc Naturel des Landes de Gascogne, p. 17-21.
- SAUZET Patrick, 2012, « Occitan, de l'importance d'être une langue », *Cahiers de l'observatoire des pratiques linguistiques*, 3, *Langues de France, langues en danger : aménagement et rôle des linguistes*, Paris, DGLFLF, p. 87-106.
- SCHMIDT Johannes, 1871, *Zur Geschichte des indogermanischen Vocalismus (Part I)*, Weimar, H. Böhlau.
- SCHMIDT Johannes, 1872, *Die Verwandtschaftsverhältnisse der indogermanischen Sprachen*, Weimar, H. Böhlau.
- SCHUCHARDT Hugo, 1885, *Ueber die Lautgesetze: gegen die Junggrammatiker*, Berlin, R. Oppenheim.
- SÉGUY Jean, 1950, « Chronique linguistique », *Annales du Midi*, 62, p. 85-90.
- SÉGUY Jean, 1954-1974, *Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne* (puis, à partir du volume 5, *Atlas linguistique de la Gascogne*), Paris, CNRS, 6 t. en 10 v. (Atlas linguistiques de la France par régions), Toulouse, IEM, Paris, CNRS.
- SELKIRK Elisabeth O., 1982, "The Syllable", in Harry van der Hulst and Norval Smith (eds), *The Structure of Phonological Representations*, 2, p. 337-383.
- WARTBURG Walther von, 1928, *Französisches etymologisches Wörterbuch: eine Darstellung des galloromanischen Sprachschatzes (FEW)*, Bonn, F. Klopp; (puèi) Bâle, Helbing & Lichtenhahn; (puèi) Bâle, Zbinden.
- ZAUNER Adolf, 1899, c.r. de Ducamin & Pasquier, *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie*, p. 381-382.